

Finansutskottets betänkande

1989/90:FiU2

Världsbanken, Internationella
valutafonden och införande av en neutral
världsv valuta

1989/90
FiU2

Sammanfattning

I två partimotioner behandlar vänsterpartiet kommunisterna det internationella betalningssystemet samt Världsbankens och Internationella valutafondens verksamhet. Utskottet avstyrker motionerna och framhåller att det saknas förutsättningar för att ersätta dollarn med en ny världsv valuta och att ta upp en diskussion i Förenta nationerna om att skapa en FN-bank som ett alternativ till den nuvarande Världsbanken.

Företrädaren för vänsterpartiet kommunisterna reserverar sig till förmån för förslagen i motionerna. Vad gäller Världsbankens verksamhet avlämnar vänsterpartiet kommunisterna och miljöpartiet en gemensam reservation.

Motionerna

I detta betänkande behandlar utskottet följande motioner från allmänna motionstiden 1989.

1988/89:Fi706 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär initiativ i FN för att skapa en neutral världsv valuta,
2. att riksdagen hos regeringen begär initiativ i Internationella valutafonden (IMF) för att denna skall ställa krav på USA att medverka till en stabilare världsekonomi genom att nedbringa sitt budgetunderskott.

1988/89:Fi713 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari — med hänvisning till vad som anförts i motion 1988/89:U228 — yrkas

1. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ för att införa offentlighetsprincipen i Världsbanksgruppen och IMF,
2. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ till diskussioner med regeringar i likasinnade länder och med regeringar i u-länder om möjligheten att skapa en FN-bank.

I två partimotioner, Fi706 och Fi713, tar vänsterpartiet kommunisterna upp frågor rörande det internationella betalningssystemet och Världsbanksgruppens verksamhet.

I *motion Fi706* anförts att till skillnad från andra länder behöver Förenta Staterna med stora underskott i bytesbalansen inte betala med reala värden, utan kan använda sedelpressen så länge som dollarn accepteras som internationellt betalningsmedel. Beroendet av dollarn, som fluktuerar på grund av Washingtons politik och finansmarknadernas spekulationer, har genom den nuvarande skuldsituationen blivit förödande för u-länderna. Priserna på olja och många andra råvaror sätts i dollar och när dollarn faller gör de råvaruexporterande länderna stora förluster. Motionärerna kräver mot denna bakgrund att regeringen genom FN medverkar till att skapa en neutral världsvaluta, som skall ersätta dollarn som reservvaluta. I motionen framhålls även att underskottet i Förenta Staternas budget skapar problem inte bara för u-länderna utan även för i-länderna och de socialistiska länderna. I motionen föreslås att regeringen tar initiativ till att krav ställs från Internationella valutafonden (IMF) på Förenta Staterna att nedbringa underskottet.

Med anledning av motion Fi706 vill utskottet anföra följande.

År 1988 uppgick *Förenta Staternas budgetunderskott* till 150 miljarder dollar och underskottet i bytesbalansen till nära 3 % av bruttonationalprodukten. Den amerikanska ekonomin har under de senaste sex åren uppvisat betydande bytesbalansunderskott. Förenta Staterna är emellertid inte det enda land inom OECD-området som under en följd av år haft en påtagligt negativ utveckling av utrikeshandeln. Exempel på länder som under 1980-talet redovisat ännu större underskott är Australien och Nya Zeeland. Bland de skandinaviska länderna är det främst Danmark som uppvisar ett stort underskott, men även Norge och Finland har de senaste två åren haft underskott som legat mellan 2 och 3 % av BNP. Motsvarande underskott var för Sverige 0,6 % år 1987 och 1,8 % år 1988.

Att obalanserna i den amerikanska ekonomin skapar oro för utvecklingen i hela världsekonomin har sin grund i att Förenta Staterna är den i storlek utan jämförelse mest betydande ekonomin. Förenta Staternas dominans har också inneburit att dollarn efter andra världskriget övertagit pundets roll som reservvaluta.

I yrkande 2 i motion Fi706 krävs att regeringen i Internationella valutafonden verkar för att krav ställs på Förenta Staterna att strama åt den interna ekonomin. Utskottet vill här framhålla att IMF endast ställer sådana krav på länder som utnyttjar fondens krediter för att stabilisera sin ekonomi. Förenta Staterna har inte några sådana krediter. Däremot har flera OECD-länder, däribland Japan och även OECD-sekretariatet, i sina senaste rapporter över tillståndet i den amerikanska ekonomin kraftigt understrukit vikten av att administrationen vidtar åtgärder för att successivt under de kommande tre åren

eliminera budgetunderskottet. Det ligger i hela OECD-områdets intresse att utvecklingen i Förenta Staterna inte blir sådan att man tvingas tillgripa hårda åtstramningsåtgärder för att snabbt reducera budget- och bytesbalansunderskotten. Med stor sannolikhet skulle med en sådan politik en recession i världsekonomin inte kunna undvikas med svåra följder för bl.a. Västeuropa med sin i dag redan höga arbetslöshet. För många u-länder skulle det ekonomiska läget ytterligare förvärras.

Med hänvisning till det anförda avstyrks motion Fi706 yrkande 2.

I yrkande 1 i motion Fi706 föreslås att Sverige tar initiativ i FN till *införandet av en neutral världsvaluta*. Motionärerna anger två motiveringar för detta. För det första skulle omvärlden därigenom slippa "att betala jättebelopp för USA:s underskott" och för det andra skulle dollarberoendet i världshandeln försvinna. Motionärerna ser bl.a. möjligheter att genom en neutral världsvaluta stabilisera råvarupriserna, vilket skulle få en positiv effekt på u-ländernas ekonomiska utveckling.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att underskotten i Förenta Staternas budget och bytesbalans inger oro för stabiliteten i det internationella betalningssystemet. Det bör emellertid framhållas att det är ett felaktigt påstående, som motionärerna hävdar, att den stora utlandsskulden inte innebär några kostnader för Förenta Staterna. Det är riktigt att den växande amerikanska utlandsskulden varit lätt att finansiera på grund av dollarns ställning som reservvaluta. Detta har dock lett till en växande utlandsskuld och därmed stigande räntekostnader.

Vad gäller möjligheterna att ersätta dollarn som reservvaluta med en neutral världsvaluta vill utskottet anföra följande.

Ända sedan andra världskrigets slut har med varierande intensitet en diskussion förts om möjligheterna att skapa en världsvaluta. I motionen nämns Keynes förslag att efter det andra världskrigets slut ersätta pundet med *bancor*. Enligt Keynesplanen som framlades år 1943 skulle innehav av utländsk valuta avskaffas och ersättas med *bancor*. Den nya världsvalutan skulle ha ett fast värde i förhållande till guld. En viktig del av denna plan var en clearingunion. Genom avgifter, som skulle bestraffa enskilda länder som tenderade att få ett underskott eller överskott i handeln med omvärlden, skulle större obalanser i världshandeln undvikas. Efter Keynesplanen har flera förslag väckts att reformera det internationella betalningssystemet. Förslagen har i flera fall inneburit att IMF skulle få en mer framträdande roll än vad organisationen för närvarande har. Valutafonden skulle närmast ikläda sig rollen som en internationell centralbank. De olika förslag som väckts till en valutareform har emellertid hittills avvisats. Orsaken till detta är främst oviljan hos de enskilda länderna att överlämna beslutanderätten vad gäller penningpolitikens utformning till en överstatlig

myndighet. I princip skulle detta förutsätta en betydande samstämmighet om inriktningen av den ekonomiska politikens mål och medel. Någon sådan samstämmighet har inte förelegat och föreligger heller icke i dag. Några aktuella förslag till en valutareform enligt de riktlinjer som anges i motion Fi706 föreligger heller icke.

Avslutningsvis kan även nämnas att det i början av 1960-talet vid en UNCTAD-konferens framlades ett förslag till valutareform som särskilt skulle beakta u-ländernas problem. Enligt denna plan skulle IMF ge ut en ny internationell valuta med en grupp av råvaror, främst sådana som produceras av u-länderna, som säkerhet. Genom köp och försäljning av denna grupp varor och genom operationer på råvarumarknaderna skulle prisnivån för denna varugrupp stabiliseras. Denna plan betraktades emellertid inte som praktiskt genomförbar. Den kritik som utskottet tidigare redogjort för vad gäller Keynesplanen och dess efterföljare drabbar också detta förslag till valutareform.

Med hänvisning till vad utskottet anfört avstyrks motion Fi706 yrkande 1.

I *motion Fi713* hävdas att Förenata Staternas dominans måste brytas i Världsbanken och IMF. Världsbanken och IMF skall öppna sig för insyn. Samma offentlighetsregler bör gälla här som i FN-systemet i stort. Parlamenten måste få möjlighet att utöva sin kontroll. Pressen och allmänheten har rätt till information. Världsbanken måste ändra filosofi och arbetssätt så att den förtjänar beteckningen "multilateral utvecklingsbank". Alternativet är att skapa en ny utvecklingsbank, en FN-bank. I motionen krävs att regeringen tar initiativ dels till att införa offentlighetsprincipen i Världsbanksgruppen, dels till diskussioner om möjligheten att skapa en FN-bank.

Utskottet vill med anledning av motion Fi713 anföra följande.

Utskottet har vid flera tillfällen behandlat motioner i vilka vänsterpartiet kommunisterna har ställt sig starkt kritiska till den verksamhet som bedrivs av Världsbanksgruppen (se t.ex. FiU 1985/86:12 och 1988/89:FiU11). Kraven på ökad insyn i Världsbankens och IMF:s utlånings- och rådgivningsverksamhet och kravet på att undersöka möjligheterna att skapa en helt ny FN-bank motiverar motionärerna på samma sätt som i tidigare motioner med bl.a. att Förenata Staternas dominans inom dessa institutioner måste brytas, att IMF:s lånevillkor för u-länderna är orimliga och att miljöhänsyn vid olika stödprojekt inte beaktas i tillräcklig omfattning.

Det kan här finnas skäl att i korthet beskriva *Världsbanksgruppens verksamhet*. Världsbanksgruppen som länge varit en av de viktigaste finansieringskällorna för u-länderna har till följd av 1980-talets skuld-kris kommit att få än större betydelse, dels genom kraftigt ökad utlåning, dels genom mer omfattande ekonomisk-politisk rådgivning. Såväl bankens rådgivning som den ökade utlåningen har i växande grad kommit att innebära ett närmare samarbete mellan banken och svenska bilaterala utvecklingsinsatser, särskilt i Afrika. Huvuddelen av

Världsbankens utlåning äger rum på marknadsmässiga villkor genom IBRD (International Bank for Reconstruction and Development). Denna får sitt kapital genom att samtliga medlemsländer, efter ekonomisk styrka, tecknar andelar i bankens kapital. Banken lånar på kapitalmarknaden för att finansiera sin egen utlåning. Genom att bankens kapital är garanterat av medlemsländerna kan IBRD-lånen ges på gynnsammare villkor än vad de flesta u-länder annars skulle få tillgång till.

Världsbanken är sålunda en långivande institution och är beroende av den internationella kapitalmarknaden. Som utskottet ser det är u-länderna betjänta av att banken har en hög utlåningskapacitet. Det innebär bl.a. att det är viktigt för bankens verksamhet att de stora bidragsgivarna inte minskar sina andelar.

Som framgått av det anförda anser utskottet att Världsbanksgruppen är en viktig del i arbetet med att stödja u-ländernas strävan att åstadkomma en positiv ekonomisk utveckling. Detta betyder emellertid inte att bankens och IMF:s nuvarande inriktning av utlåningspolitiken går fri från kritik. Det kan här nämnas att riksdagen i enlighet med ett förslag från folkpartiet har begärt att regeringen tillsätter en parlamentarisk utredning som skall belysa det multilaterala biståndet (1988/89:UU18 s. 61, rskr. 163, dir. 1989:39). I likhet med utrikesutskottet (1988/89:UU18 s. 75) förutsätter finansutskottet att frågan om Världsbanksgruppens ekologiska och sociala ansvar såväl som syfte, mål, effektivitet, öppenhet, organisation m.m. torde kunna prövas inom ramen för denna utredning.

Med hänvisning till vad utskottet här anför avstyrks motion Fi713.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *Förenta Staternas budgetunderskott*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Fi706 yrkande 2,
res. 1 (vpk)
2. beträffande *införandet av en neutral världsvaluta*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Fi706 yrkande 1,
res. 2 (vpk)
3. beträffande *Världsbanksgruppens verksamhet*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Fi713.
res. 3 (vpk, mp)

Stockholm den 24 oktober 1989

På finansutskottets vägnar

Anna-Greta Leijon

Närvarande: Anna-Greta Leijon (s), Anne Wibble (fp), Roland Sundgren (s), Arne Andersson i Garnleby (s), Gunnar Björk (c), Per Olof Håkansson (s), Rune Rydén (m), Iris Mårtensson (s), Filip Fridolfsson (m), Lars De Geer (fp), Ivar Franzén (c), Lars-Ove Hagberg (vpk), Carl Frick (mp), Marianne Carlström (s), Sonia Karlsson (s), Maria Hed (s) och Inger René (m). 1989/90:FiU2

Reservationer

1. Förenta Staternas budgetunderskott (mom. 1)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 2 börjar med "I yrkande 2" och på s. 3 slutar med "yrkande 2" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening måste krav ställas på Förenta Staterna att strama åt den interna ekonomin. Den förda ekonomiska politiken har skapat en instabilitet i ekonomin som kan få katastrofala följder. Sverige bör därför genom sin representation i IMF och OECD mer bestämt än hittills ställa krav på att den nuvarande administrationen redovisar en realistisk plan över hur budgetunderskottet skall kunna nedbringas. Vad utskottet anfört med anledning av motion Fi706 yrkande 2 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *Förenta Staternas budgetunderskott*
att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Fi706 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Införandet av en neutral världsvaluta (mom. 2)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 3 börjar med "Utskottet delar" och på s. 4 slutar med "yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Utskottet är av samma uppfattning som motionärerna att dollarns användning som reservvaluta skapar mycket stora problem i världsekonomin. Samtidigt som Förenta Staterna med lätthet kunnat finansiera en växande utlandsskuld oavsett de bakomliggande orsakerna till den allt större skuldsättningen (jfr t.ex. finansieringen av Vietnamkriget kostnader) har instabiliteten i det nuvarande internationella betalningssystemet blivit alltmer uppenbar. En spekulationsvåg mot dol-

larn, som exempelvis kunnat bli följden av den oro i den kapitalistiska lekstugan på New York-börsen i oktober 1989 som uppstod på grund av att ett amerikanskt flygbolag råkade i finansiella svårigheter, skulle få katastrofala följder för världshandeln och för såväl i-ländernas som u-ländernas ekonomier.

Utskottet är medvetet om de mycket stora svårigheter som föreligger att genomföra en global valutareform. Tidigare förslag har förkastats på grund av att det inte gått att uppnå enighet om de fundamentala målen för den ekonomiska politiken. Som utskottet ser det måste emellertid världshandelns beroende av dollarn brytas. Det nuvarande systemet har varit förödande för främst u-länderna. Enligt utskottets mening bör Sverige mot här angiven bakgrund aktualisera — lämpligen i FN — införandet av en ny världsvaluta.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *införandet av en neutral världsvaluta*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:Fi706 yrkande 1
som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

3. Världsbanksgruppens verksamhet (mom. 3)

Lars-Ove Hagberg (vpk) och Carl Frick (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 4 börjar med "Utskottet vill" och på s. 5 slutar med "motion Fi713" bort ha följande lydelse:

Utskottet är av samma uppfattning som motionärerna att Världsbanken och IMF måste öppna sig för insyn och ändra sin filosofi och sitt arbetssätt.

Till skillnad från andra FN-organ är banken en sluten institution. Parlamenten och allmänheten har ingen insyn i Världsbankens verksamhet och planer. Samma offentlighetsregler bör gälla här som i FN-systemet i stort. Parlamenten måste få möjlighet att utöva kontroll samtidigt som press och allmänhet har rätt till information.

Världsbanken och IMF måste överge Reaganomics. Tillväxt byggd på en exportstrategi måste ersättas med en hållbar utveckling utifrån u-ländernas reella förutsättningar. Det är vidare ett absolut krav att banken omarbetar eller om så är nödvändigt lägger ned projekt som ofrånkomligen leder till miljökador. De av projekten direkt berörda måste tillfrågas, både i planering och genomförande.

Den kritik mot Världsbankens och IMF:s verksamhet som utskottet här ställt sig bakom har tidigare i olika sammanhang riktats mot dessa institutioner. Världsbanken har också erkänt fel och lovat bättring. Men detta är en läpparnas bekännelse. Ingenting händer, kritiken tystnar eller upprepas till ingen nytta. Denna handlingsförklaring förklaras bl.a. av att kritiken inte på parlaments- och/eller regeringsnivå följs upp på ett seriöst sätt. Detta kan exemplifieras av regeringens behandling av motionsyrkanden vid det förra riksmötet (1988/89:UU18

s. 75), i vilka också stark kritik enligt här angivna linjer riktades mot 1989/90:FiU2
Världsbanken. Yrkandena avslogs av riksdagen med motiveringen att
en av riksdagen begärd utredning om en översyn av svenskt multilate-
ralt utvecklingssamarbete skall ta upp frågor rörande bl.a. bankens
öppenhet, inriktning av verksamhet samt sociala och ekologiska an-
svar. När sedan direktiven till utredningen (dir. 1989:39) presenteras
berörs inte dessa frågor. Som utskottet ser det, väcker detta farhågor att
det inte är möjligt att inom rarnen för de förutsättningar som bildar
utgångspunkt för Världsbankens verksamhet skapa en fungerande mul-
tilateral utvecklingsbank. Utskottet delar motionärernas uppfattning att
initiativ bör tas till diskussioner om möjligheter att skapa en FN-bank.

Utskottet tillstyrker med det anförda motion Fi713.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *Världsbanksgruppens verksamhet*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:Fi713 som sin
mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.